

Intet Norge uten «nattmenn»

Michael 2006;3:268–70.

Torstenson I. *Ute av øye – ute av sinn? En historie om avfall og gjenvinning*. Oslo: Avfall Norge/Dinamo Forlag, 2006. 92 s., ill.
ISBN 82-8071-163-5/978-82-8071-163-2. Pris: NOK 200,-.

Før var det nattmenn – nå er det renovasjonsetaten. Men jobben som gjøres er stadig like betydningsfull. Avfallshåndtering er en av de viktigste oppgavene i samfunnet og har lenge vært en del av det forebyggende helsearbeidet. Inge Torstenson har skrevet boka «Ute av øye – ute av sinn? En historie om avfall og gjenvinning» i forbindelse med 20-års-markeringen av stiftelsen for Norsk renholdsverks-forening, nå Avfall Norge.

Boka tar for seg avfallshåndteringen helt fra da menneskene ble bofaste, via renovasjonens og nattmennenes inntog på

1600-tallet, og skisserer utviklingen frem til i dag. Avfall er generelt det vi ikke vil ha, men hva gjør at det blir nettopp det? Torstenson angir at avfall kan være et uønsket biprodukt eller noe som ikke lenger er nyttig eller som ikke lenger blir brukt. Avfall kan dermed sies å være en feil i vår måte å gjøre ting på. Og hva gjør vi så videre? Vi destruerer det, gemmer det eller prøver å omskape det til noe annet og noe nyttig. Eller vi flytter avfallet til utkanten. «Utkanten» angis som utmark på gård, grøftekanten langs veien, brakkland eller blindveier. Og byene har med sine «utkanter» fått problemer når byen vokser. Dette er en av kildene til avfallskonflikter.

I boken oppgis fire grunnleggende måter å bli kvitt avfall på, nemlig å kaste eller dumpe det, å brenne det, å hindre at avfall oppstår (avfallsforebygging) samt gjenvinning. Kaste-metoden har gitt oss avfallsfyllinger, men arkeologer kan fastslå at i byene har avfall også blitt etterlatt på gulvet i husene eller kastet i gatene. Gjennom flere århundrer har dette så blitt en del av bakken vi går på. Organisert forbrenning av avfall startet først i Storbritannia for om lag 150 år siden. Et av de viktigste argumentene for britene var å drepe smittestoff og dermed forhindre epidemier. Metoden ga også mulighet til å utnytte energien i avfallet, samtidig som mengden ble kraftig redusert etter forbrenningsprosessen. I dårlige tider har renholdsverk i Europa oppfordret folk til å beholde avfallet sitt og bruke det som brensel. Men forbrenning bringer med seg forurensning.

Avfallet som en trussel mot sunnhet, renhet og velvære er den viktigste grunnen til at noen bryr seg om det. Det var knyttet skam og urenheter til nattmannsyrket, «rakkerskam». Nattmannen tømte doer, fjernet og begravde døde dyr og lik etter henrettelser. Hans opprinnelige funksjon var å være boddelens hjelper, men på 1700- og 1800-tallet ble henrettelser mer sjeldne og nattmennene kunne bruke tiden på andre renovasjonsoppgaver, som dagrenovasjon som innbar tømming av søppel, og nattrenovasjon som var tømming av priveter.

I 1792 ble det i København foreslått å oppheve bruken av yrkesbetegnelsen nattmann og erstatte det med renovasjonsmester. Dette ble vedtatt to år senere. Og i siste halvdel av 1800-tallet ble ordningen med nattmenn erstattet av nye måter å organisere renovasjonsarbeidet på. Teorien om miasmer som forurenset luft, sammen med flere koleraepidemier på midten av 1800-tallet, førte til endringer for å spare luften og bakken. Emballering av avfallet i søppelkasser og tette privetbeholdere kom i gang og henting av avfallet ble langt hyppigere. Renovasjonen ble en del av det forebyggende helsearbeidet og ble omfattet av den nye Sundhetsloven (1860). Med den kom også problemstillingen om hvorvidt renovasjonsarbeidet skulle være en kommunal oppgave eller være opp til hver enkelt husholdning.

Bergen ble første by til å organisere en kommunal renovasjonsløsning, og rundt år 1900 innførte flere andre byer det samme. I 1928 kom loven om kommunal renovasjonsavgift, og fra da av kunne kommunene innføre obligatorisk renovasjon for alle mot betaling.

Hver nordmann kaster 28 tonn husholdningsavfall i løpet av livet og vi må hver av oss gå mellom 15000 og 20000 turer ut med søpla. Mens mengden med avfall per nordmann økte fra nesten null til 250 kg per år fra 1880 til 1980, så har mengden økt like mye fra 1980 til 2000. Vi har nå passert 500 kg per person årlig.

Avfall er det vi velger å kvitte oss med, men det er også regulert av lover og forskrifter. Utviklingen av avfallsproblemet er tankevekkende og viktig. Gjenvinningsstrategien ble lansert av miljøbevisste på 1970-tallet og ble mer aktuell da spørsmål om hva man skulle gjøre med stadig fullere søppelfyllinger, ble en viktig sak på 1980-tallet. Kildesortering ble ett av svarene. Men dette er ikke et nytt fenomen. Trondheims kommunale renholdsverk som ble stiftet i 1918, gjennomførte et kildesorteringssystem som fungerte frem til ca 1946. De kokte matavfall til grisemat for sine egne griser, og kunne i gode år fø opp over 2200 slaktegriser. Nå snakkes det om to typer gjenvinning – materialgjenvinning og energigjenvinning. Motivasjonen for sortering av avfallet er ulik til forskjellige tider. Det økonomiske aspektet er av stor betydning. Men ikke all gjenvinning lønner seg og teknikken kan ikke alltid gjøre jobben. Oppdragende kampanjer for å få folk til å gjøre en dugnadsinnsats for kildesortering, har derfor vært viktig i det moderne «bruk-og-kast-samfunnet».

«Ute av øye – ute av sinn? En historie om avfall og gjenvinning» er en jubileumbok som kom ut i forbindelse med 20 års markeringen for stiftelsen av Norsk renholdsverks-forening, nå Avfall Norge, i 2006. Torstenson er folklorist og kulturhistoriker og arbeider ved Akershus fylkesmuseum. For ti år siden ga han ut boka «Fra nattmenn til renholdsverk. Avfall og renovasjon i Oslo gjennom tusen år». Norsk renholdsverks-forening (NRF) ble stiftet av renholdsverksdirektørene i de tre største byene for å være en medlemsforening for norske kommuner, og for kommunale og interkommunale renovasjonsselskaper. Målet var å samle ressurser for å få større gjennomslagskraft og bidra til å øke kompetansen i kommunene. I Sverige hadde de hatt en liknende forening helt siden 1947. I 2006 representerte NRF de fleste norske kommuner og 95 % av Norges befolkning. Navneendringen til Avfall Norge ble gjennomført for å gjenspeile utviklingen i bransjen og organisasjonens store arbeidsområde som faglig interesseorganisasjon for avfallshåndtering. Miljøsaker har vært og er fortsatt sentrale for organisasjonen.

Torstenson gir i boken nye perspektiver på noe de fleste av oss tenker lite over, og som mange kan lite om, men som vi tar for gitt. Alt i alt er det en bok som vekker interesse for en av samfunnets viktigste oppgaver, nemlig å håndtere det vi ikke vil ha.

Astrid Lavoll-Nylenna
astrid@dnms.no